
Οι γλωσσικές ποικιλίες της Κύπρου

Σπύρος Αρμυστής
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Abstract: The linguistic landscape of Cyprus has always been marked by extensive multilingualism, shaped by its historical, political, and cultural contexts. The Republic of Cyprus recognises two official languages: Greek and Turkish. Greek Cypriots acquire Cypriot Greek at home as their first language and learn Standard Modern Greek through schooling; similarly, Turkish Cypriots acquire Cypriot Turkish as their first language and learn Standard Turkish through schooling. Sociolinguistically, Cypriot Greek stands in a diglossic relationship with Standard Modern Greek, with the former prevalent in informal contexts and the latter in formal domains. Cypriot Greek is a continuum ranging from basilectal to acrolectal forms. Historically it was influenced mainly at the level of lexicon by Arabic, Old French, Turkish, and English. Regarding Cypriot Turkish, it is also distinct from Standard Turkish in syntax, phonology, and lexicon, reflecting both conservative aspects and innovations through historical language contact mainly with Cypriot Greek.

Minority languages recognised by the Republic of Cyprus are Cypriot Arabic, Western Armenian, and Cypriot Sign language. Cypriot Arabic is an endangered language spoken by Cypriot Maronites specifically from the Kormakitis village. It is conservative in preserving features from Old Arabic but also from its Aramaic substratum; at the same time, it exhibits innovations as it has incorporated Greek linguistic structures and lexicon. Western Armenian, spoken by Armenian Cypriots, is one of the two standardised forms of the Armenian language, the other being Eastern Armenian, which is the official language of Armenia. A variety with no official recognition is Gurbetcha, spoken by Turkish Cypriot Roma. It is a secret language based on Romanes with heavy influence from Cypriot Turkish. Finally, migration over the recent decades has further diversified island's linguistic repertoire with languages such as Russian and Arabic. This complex linguistic ecology underscores Cyprus's role as a historical crossroads of cultures and languages.

Keywords: Cyprus, multilingualism, diglossia, diversity, contact

1. Εισαγωγή: οι κοινότητες και γλωσσικές ποικιλίες της Κύπρου

Το άρθρο αυτό θα έχει ως θέμα τις γλωσσικές ποικιλίες που ομιλούνται στην Κύπρο καθώς και τη μεταξύ τους επαφή. Προτού προχωρήσουμε, θα πρέπει να σημειωθεί πως ο γλωσσολογικός όρος «γλωσσική ποικιλία» καλύπτει οποιαδήποτε μορφή γλώσσας, είτε πρόκειται για την επίσημη μορφή της γλώσσας, τις διαλέκτους, τα ιδιώματα, τις ντοπιολαλιές, την αργκό κ.λπ. Ένα, λοιπόν, γνώρισμα του νησιού που λέγεται «Κύπρος» είναι η πολυγλωσσία του, αφού σε αυτό συνυπάρχουν πολλές γλωσσικές ποικιλίες από διαφορετικές γλωσσικές οικογένειες. Και δεν αναφερόμαστε μόνο στην πολυγλωσσία που προκύπτει λόγω της πλούσιας πολυπολιτισμικότητας που αναπτύσσεται τις τελευταίες δεκαετίες στο νησί λόγω εγκατάστασης πληθυσμών με μεταναστευτική ή προσφυγική βιογραφία· αναφερόμαστε σε ένα εγγενές

χαρακτηριστικό της Κύπρου, αφού από την προϊστορία του μέχρι σήμερα η πολυγλωσσία ήταν και παραμένει υπαρκτή.

Και πράγματι, μια γρήγορη ματιά στην ιστορία του νησιού αποκαλύπτει αυτό το γεγονός. Ήδη από την προϊστορία του νησιού υπάρχει συνύπαρξη μεταξύ Ετεοκυπρίων, Φοινίκων και άλλων λαών, μεταξύ των οποίων, από τον 14^ο αι. π.Χ. και εξής, και ελληνόφωνων πληθυσμών που εγκαταστάθηκαν σε κύματα στο νησί. Η Κύπρος στην ιστορία της πέρασε από τα χέρια διάφορων λαών διατηρώντας έτσι την πολυγλωσσία διαχρονικά: κατά χρονολογική σειρά, η Κύπρος ανήκε/κατακτήθηκε/(συν-)διοικήθηκε από τους Ασσύριους, Χετταίους, Αιγύπτιους, Πέρσες, τα ελληνιστικά βασίλεια του Μεγάλου Αλεξάνδρου, τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, τους Άραβες, τον Βασιλιά Ριχάρδο Ι της Αγγλίας (1191–1192), τους Φράγκους Λουζινιάν (1192–1489), τη Γαληνοτάτη Βενετική Δημοκρατία (1489–1570), την Οθωμανική Αυτοκρατορία (1570–1878), και τη Βρετανική Αυτοκρατορία (1878–1960). Το 1960 η Κύπρος αποκτά την ανεξαρτησία της από τη Βρετανική Αυτοκρατορία και ιδρύεται η Κυπριακή Δημοκρατία. Το 1974 η Κύπρος διχοτομείται *de facto* (σημείο στο οποίο θα επιστρέψουμε πιο κάτω), ενώ το 2004 η Κυπριακή Δημοκρατία εντάσσεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας αναγνωρίζει διαφορετικές εθνοτικές ομάδες Κυπρίων πολιτών με βάση το θρήσκευμα. Οι δύο μεγαλύτερες είναι η ελληνοκυπριακή κοινότητα (που είναι ελληνορθόδοξοι) και η τουρκοκυπριακή κοινότητα (που θεωρούνται μουσουλμάνοι). Πέρα από αυτές τις δύο κοινότητες, αναγνωρίζονται ακόμη τρεις θρησκευτικές ομάδες, οι οποίες εκπροσωπούνται στο κοινοβούλιο. Αυτές είναι οι ομάδες των Αρμενοκύπριων, των Κυπρίων Μαρωνιτών και των Κυπρίων «Λατίνων», οι οποίες υπάγονται νομικά και οι τρεις στην ελληνοκυπριακή κοινότητα. Οι Αρμενοκύπριοι ανήκουν στην πλειοψηφία τους στην Γρηγοριανή Ορθόδοξη Εκκλησία, οι Μαρωνίτες στη Μαρωνιτική Εκκλησία (που ανήκει στις Ανατολικές Καθολικές Εκκλησίες), ενώ οι Λατίνοι ανήκουν στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Υπάρχουν ακόμη δύο κοινότητες, οι οποίες δεν έχουν ξεχωριστή θρησκευτική ταυτότητα, οπότε δεν αναγνωρίστηκαν ως ξεχωριστές ομάδες. Αυτοί είναι οι Μάντηδες, που είναι ορθόδοξοι, και οι Γκουρμπέτες, που είναι μουσουλμάνοι. Έτσι οι Μάντηδες θεωρούνται κομμάτι της ελληνοκυπριακής κοινότητας και οι Γκουρμπέτες κομμάτι της τουρκοκυπριακής.

Η πολιτική κατάσταση στην Κύπρο επηρέασε με διάφορους τρόπους τις γλωσσικές ποικιλίες της Κύπρου. Ενώ όλες αυτές οι πιο πάνω εθνοτικοθρησκευτικές ομάδες διαχρονικά ζούσαν μαζί, μετά το 1963 με τις ταραχές ανάμεσα στην ελληνοκυπριακή και την τουρκοκυπριακή κοινότητα, οι Τουρκοκύπριοι κλείστηκαν σε θύλακες, με αποτέλεσμα να περιοριστεί σημαντικά η επαφή μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Αυτός ο διαχωρισμός μεγιστοποιήθηκε το 1974 με την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο, η οποία οδήγησε σε *de facto* διχοτόμηση του νησιού: στο βόρειο τμήμα συγκεντρώθηκαν οι Τουρκοκύπριοι, ενώ στο νότιο παρέμειναν ή εκτοπίστηκαν από τον βορρά οι υπόλοιπες ομάδες. Μέχρι το 2003 δεν υπήρχε επαφή ανάμεσα στα δύο τμήματα του

νησιού, οπότε ούτε και γλωσσική επαφή. Από το 2003 επιτρέπεται η διέλευση ένθεν και ένθεν της διαχωριστικής γραμμής ανάμεσα στα δύο τμήματα.

Ποιες γλωσσικές ποικιλίες μιλούν όμως οι διάφορες κοινότητες της Κύπρου ως πρώτες (μητρικές) γλώσσες; Επιγραμματικά, πριν μπούμε σε λεπτομέρειες, ισχύουν τα εξής: οι Ελληνοκύπριοι μιλούν κυπριακή ελληνική ως μητρική και μέσω της εκπαίδευσης την κοινή νέα ελληνική· οι Τουρκοκύπριοι μιλούν την κυπριακή τουρκική ως μητρική και μέσω της εκπαίδευσης την πρότυπη τουρκική, ενώ πιο μεγάλοι σε ηλικία Τουρκοκύπριοι έχουν ως δεύτερη (ή σε κάποιες περιπτώσεις αποκλειστική) μητρική ποικιλία την κυπριακή ελληνική· οι Τουρκοκύπριοι Ρομά μιλούν τα κουρπέτικα και την κυπριακή τουρκική, ενώ αρκετοί γνωρίζουν και την κυπριακή ελληνική· οι Κύπριοι Μαρωνίτες μιλούν στην πλειοψηφία τους την κυπριακή ελληνική ως μητρική, την κοινή νέα ελληνική μέσω της εκπαίδευσης, ενώ αναλόγως ηλικίας και καταγωγής, αρκετοί έχουν ως μητρική τους και την κυπριακή αραβική· οι Αρμενοκύπριοι μιλούν ως μητρική τη δυτική αρμενική και την κυπριακή ελληνική, ενώ μέσω της εκπαίδευσης μαθαίνουν και την κοινή νέα ελληνική· οι Κύπριοι «Λατίνοι» μιλούν ως μητρική την κυπριακή ελληνική και μέσω της εκπαίδευσης την κοινή νέα ελληνική, ενώ διαφορετικές οικογένειες μιλούν επίσης στο σπίτι κι άλλη γλώσσα, όπως η ιταλική, γαλλική κ.ά· τέλος, οι διάφορες κοινότητες με μεταναστευτική/προσφυγική βιογραφία μιλούν ως μητρικές αρκετές άλλες γλωσσικές ποικιλίες, όπως η ρωσική, αραβική, βουλγαρική, κυπριακή ελληνική, κοινή νέα ελληνική, ποντιακή ελληνική, ανατολική αρμενική, αγγλική, κ.λπ.

Για να αντιληφθούμε τη γλωσσική πολυμορφία στο νησί, ας εξετάσουμε πώς θα λεγόταν στην Κύπρο αυτό που στα καταλανικά θα ήταν “Com va?”. Στην κοινή νέα ελληνική θα ήταν «Τι κάνεις;» ενώ στην πρότυπη τουρκική θα ήταν «Nasılsın?». Αυτές είναι οι δύο επίσημες γλώσσες της Κυπριακής Δημοκρατίας. Σε αντίθεση με το τι νομίζει πολύς κόσμος, η αγγλική γλώσσα δεν είναι επίσημη γλώσσα της Κύπρου, έστω κι αν έχει υπάρξει αποικία της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Στην κυπριακή ελληνική, που είναι η διάλεκτος της ελληνικής γλώσσας που ομιλείται στην Κύπρο, λένε «Ίνταμπου κάμνεις;», ενώ στην κυπριακή τουρκική, που είναι η διάλεκτος της τουρκικής γλώσσας που ομιλείται στην Κύπρο, λένε «Napan?» ή «Napan?». Στη δυτική αρμενική, που μιλά η Αρμενοκυπριακή κοινότητα, λένε «Ինչպէ՞ս էս: (Inchbes es?)», ενώ στην ανατολική αρμενική, που είναι η επίσημη γλώσσα της Αρμενίας, λένε «Ո՞ւր էս (Vonts es?)». Στην κυπριακή αραβική λένε «Aş pitsáy?», ενώ στην πρότυπη αραβική λένε «كَيْفَ حالُكَ? (kayfa hālak?)». Σημειωτέον ότι η δυτική αρμενική και η κυπριακή αραβική έχουν αναγνωριστεί από την Κυπριακή Δημοκρατία ως μειονοτικές γλώσσες. Τέλος, στην κυπριακή νοηματική, η ερώτηση αυτή έχει τη μορφή δύο χειρονομιών, μιας που δείχνουμε τον συνομιλητή μας (για να δηλώσουμε το υποκείμενο) και μιας που ενώνουμε τα πέντε δάκτυλα (για να δηλώσουμε το ρήμα)· σημειωτέο ότι η ερώτηση αυτή έχει την ίδια μορφή και στην ελληνική νοηματική γλώσσα. Στη συνέχεια του άρθρου, θα αναφερθούμε στα κύρια χαρακτηριστικά των γλωσσικών ποικιλιών τις οποίες οι κυπριακές κοινότητες μιλούν ως μητρικές.

2. Κυπριακή ελληνική

Ας περάσουμε λοιπόν στην κυπριακή ελληνική, την οποία οι ομιλητές της ονομάζουν «κυπριακά» ή «κυπριακή διάλεκτο». Ελληνοφωνία υπήρχε στην Κύπρο εδώ και 3,5 χιλιάδες χρόνια, αφού, όπως προαναφέρθηκε, οι πρώτοι ελληνόφωνοι πληθυσμοί στην Κύπρο ήρθαν σε κύματα από το 1400 π.Χ. μέχρι το 1000 π.Χ. Η γλωσσική ποικιλία της αρχαίας Κύπρου που μιλούσαν οι ελληνόφωνοι κάτοικοί της ήταν η αρχαία κυπριακή διάλεκτος. Αυτή η διάλεκτος είχε πολλά κοινά στοιχεία με την αρχαία αρκαδική διάλεκτο, με την οποία σχηματίζει αυτό που ονομάζουμε αρκαδοκυπριακή διαλεκτική ομάδα. Μαζί με την παμφυλιακή διάλεκτο συγκροτούν αυτό που ονομάζουμε αχαϊκή διαλεκτική ομάδα.

Είναι όμως η αρχαία κυπριακή η πρόγονος της σύγχρονης κυπριακής; Η απάντηση είναι πως όχι. Όταν με τον Μεγάλο Αλέξανδρο κατακτήθηκε σχεδόν όλος ο τότε γνωστός κόσμος, οι αρχαίες διάλεκτοι, μεταξύ των οποίων και η αρχαία κυπριακή, άρχισαν να υποχωρούν καθώς εξαπλωνόταν μια κοινή γλώσσα, η ελληνιστική κοινή. Αυτή η κοινή είχε ως βάση κυρίως την αττικοϊωνική διάλεκτο και είναι η γλώσσα στην οποία γράφτηκαν τα ευαγγέλια. Αυτή η ελληνιστική κοινή μετεξελίχθηκε στη μεσαιωνική ελληνική, η οποία στη συνέχεια διασπάστηκε στις νεοελληνικές γλωσσικές ποικιλίες, όπως η δημοτική (που σήμερα ονομάζουμε κοινή νέα ελληνική), η κυπριακή, η κρητική, κ.λπ. Η μόνη γλωσσική ποικιλία που δεν προήλθε από την ελληνιστική κοινή είναι η τσακωνική, η οποία θεωρείται πως προέρχεται από την αρχαία δωρική διάλεκτο.

Η σύγχρονη κυπριακή διάλεκτος πρέπει να διαμορφώθηκε πριν από τον 13ο αιώνα. Τον 14ο αιώνα έχουμε την πρώτη της γραπτή εμφάνιση στις Ασσίζες, που ήταν μετάφραση νομικού κειμένου από την παλαιά γαλλική στην κυπριακή της εποχής. Αυτό είναι μάλιστα το πρώτο κείμενο σε νεοελληνική διάλεκτο. Λόγω της επαφής των ελληνοφώνων στην Κύπρο με άλλες γλωσσικές κοινότητες στο διάβα των αιώνων, η κυπριακή ελληνική διασώζει σημαντικό αριθμό δάνειων λέξεων. Από την αραβική, για παράδειγμα, δανείστηκε λέξεις όπως *παττίχα* (“καρπούζι”) < بطيخ [ba'tʃiːx]. Από την αρχαία γαλλική/προβηγκιανή δανείστηκε λέξεις όπως *ζάμπα* (“μηρός”) < *jambe*, *πεζούνιν* (“περιστέρι”) < *pigeon*, *τσαέρα* (“καρέκλα”) < *chaïere*, *κορτάτζιν* (“τεντωμένο σώμα, πτώμα”) < *cordage* κ.ά. Από την παλαιά ενετική λέξεις όπως *πίκκα* (“εχθρότητα”) < *picca*, *ττοκκάρω* (“κάνω χειραψία”) < *toccare*, *φκιόρον* (“άνθος”) < *fioro* κ.ά. Από την τουρκική λέξεις όπως *νάμιν* (“όνομα, φήμη”) < οθωμανικό *nâm* < περσικό *nâm* نَم, *κελλέ* (“κεφάλι”) < *kelle*, *σικκιρτώ* (“δυσανασχετώ”) < *sikildim*, *μίζ* (“τάχα, δήθεν”) < *-miz* κ.ά. Από την αγγλική λέξεις όπως *πόλιπιφ* (“ζαμπόν”) < *bully beef* (< γαλλικό *bœuf bouilli*), *άμπουλα* (“ασθενοφόρο”) < *ambulance* κ.ά.

Όσον αφορά την κοινωνιογλωσσική κατάσταση για τους ελληνόφωνους πληθυσμούς στην Κύπρο σήμερα, αυτή περιγράφεται συχνά με όρους «κοινωνικής διγλωσσίας» (*diglossia*) ανάμεσα στην κυπριακή ελληνική και την κοινή νέα ελληνική (ΚΝΕ). Η κυπριακή θεωρείται διάλεκτος, άρα μια χαμηλού κύρους γλωσσική ποικιλία, ενώ η ΚΝΕ, όντας μια από τις επίσημες γλώσσες της Κυπριακής Δημοκρατίας, απολαμβάνει υψηλό κύρος. Έτσι, η ΚΝΕ είναι η νόρμα σε θεσμικούς τομείς (στη διοίκηση, την

εκπαίδευση, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης). Η κυπριακή ελληνική από την άλλη κατακτάται ως μητρική (ενώ ΚΝΕ μαθαίνεται στο σχολείο) και επικρατεί στην καθημερινή ανεπίσημη επικοινωνία και κυρίως στον προφορικό λόγο.

Η κυπριακή ελληνική δεν είναι μια μονολιθική οντότητα, αλλά στην πραγματικότητα είναι ένα γλωσσικό συνεχές που εκτείνεται από τη βασίλεκτο μέχρι την ακρόλεκτο. Η ακρόλεκτος είναι η μορφή της διαλέκτου που μοιάζει περισσότερο με την πρότυπη γλώσσα. Αντίθετα, η βασίλεκτος είναι η εκδοχή μιας γλωσσικής ποικιλίας της οποίας η γραμματική και το λεξικό αποκλίνουν τα μέγιστα από τη μορφή της γλώσσας που φέρει το υψηλότερο κύρος· η κυπριακή ελληνική βασίλεκτος αποτελείται από τις μη αστικές υποποικιλίες της κυπριακής ελληνικής, οι οποίες χαρακτηρίζονται από εμβληματικά διαλεκτικά λεξικογραφηματικά στοιχεία. Πριν από το 1974 έχουμε μαρτυρίες για 18 διαφορετικές υποποικιλίες της διαλέκτου· σήμερα, με την ανάμιξη πληθυσμών, οι υποποικιλίες αυτές υποχωρούν, ενώ αναδύεται μια κυπριακή κοινή που έχει υπερτοπικό χαρακτήρα.

Για να δούμε αυτό το διαλεκτικό συνεχές, ας πάρουμε έναν τύπο λέξης στις διάφορες εκδοχές με τις οποίες μπορεί να εμφανιστεί στην κυπριακή ελληνική. Αν κανείς πει *επιορώννασιν* ή *επιορώνναν*, τότε κάνει μια βασιλεκτική επιλογή. Αν πει *επιερώνναν* ή *επιερώννασιν*, τότε χρησιμοποιεί μεσόλεκτο, που είναι η ουδέτερη μορφή της διαλέκτου που βρίσκουμε π.χ. στις πόλεις. Αν πει *πλήρωνναν*, τότε έχει κάνει μια ακρολεκτική επιλογή. Αν πει όμως *πλήρωναν* (όχι με διπλό «ν») ή *πληρώνανε*, τότε ξεκάθαρα βγαίνει εκτός αυτού του διαλεκτικού συνεχούς και μιλά πλέον την κοινή νεοελληνική.

Η κυπριακή και η κοινή νέα ελληνική διαφέρουν μεταξύ τους σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης: φωνητική, φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, σημασιολογία, πραγματολογία, και λεξιλόγιο. Η παρουσίαση θα περιοριστεί σε διαφορές στη φωνητική και φωνολογία και ιδίως στους συμφωνικούς φθόγγους που η κυπριακή έχει στο φωνητικό της και που δεν απαντώνται στην ΚΝΕ. Μια τέτοια κατηγορία συμφώνων είναι τα διπλά σύμφωνα. Π.χ. το *να βάλω* (“να βάλω”) και *να βάλλω* (“να βάζω”) προφέρονται διαφορετικά ([ne 'velo] vs [ne 'vel:ɔ] αντίστοιχα). Ομοίως, άλλο το *γούριν* ['ɣurɪn] (“αυτό που φέρνει τύχη”) και άλλο το *Γούρριν* ['ɣur:ɪn] (που είναι όνομα χωριού). Άλλο η *κότα* ['koʈə] (“κότα”) και άλλο η προστακτική *κόττα* ['koʈʰ:v] (“βάρα”). Επίσης στην κυπριακή ελληνική υπάρχουν μεταφασματικά σύμφωνα, ένας τύπος άρθρωσης που δεν υπάρχει στην ΚΝΕ. Τέτοια σύμφωνα είναι το [tʃ] στο *φατζές* [fɛ'tʃɛs] (=“φακές”), το [tʃʰ:] στο *φατσίες* [fɛ'tʃʰ:ɛs] (=“χτυπήματα”), το [dʒ] στο *ντζίζω* ['ndʒiz:ɔ] (=“αγγίζω”), το [ʃ] στο *σέρνιν* ['ʃɛrɪn] (=“χέρι”), το [ʃ:] στο *σϋλλος* ['ʃ:il:ɔs] (=“σκύλος”), και το [ʒ:] στο *ρύζια* ['iʒ:v] (=“ρύζια”).

Τέλος, ένα άλλο φωνολογικό χαρακτηριστικό μιας μερίδας των ομιλητών της κυπριακής ελληνικής είναι και το *yéismo*, δηλαδή η προφορά του /i/ ως [j:] αντί ως [i:]. Για παράδειγμα, τα *μαλλιά* προφέρονται από τους *lleístas* ως [me'ɛ:v] ενώ από τους *yéístas* ως [me'j:v], ο ήλιος ως ['i:ɔs] από τους *μεν* και ['ij:ɔs] από τους *δε* κ.λπ. Η προφορά με [j:] φαίνεται να ήταν χαρακτηριστικό της ανατολικής Κύπρου, και

συγκεκριμένα της Λάρνακας και της Αμμοχώστου, το οποίο ίσως εξαπλώθηκε παγκύπρια λόγω της ανάμιξης των ελληνόφωνων πληθυσμών μετά το 1974.

3. Κυπριακή τουρκική

Η κυπριακή τουρκική είναι η δεύτερη μεγαλύτερη γλωσσική ποικιλία του νησιού. Οι ομιλητές της την ονομάζουν *Kıbrıs Türkçesi* (“τουρκικά της Κύπρου”) ή *Kıbrısca* (“κυπριακά”).

Οι διαφορές ανάμεσα στην πρότυπη τουρκική και την κυπριακή τουρκική είναι πολλές και αφορούν διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης. Όσον αφορά τη σύνταξη και μορφολογία, οι δύο ποικιλίες ακολουθούν διαφορετική σειρά όρων, ενώ μπορεί να κλίνουν διαφορετικά τα ρήματά τους. Για παράδειγμα, η φράση “σε αγαπώ πολύ” στην πρότυπη θα είναι “*Seni çok seviyorum*” ενώ στην κυπριακή τουρκική θα είναι “*Çok severim seni*”. η ερώτηση “Πας στο σχολείο;” στην πρότυπη θα είναι “*Okula gidiyor musun?*” ενώ στην κυπριακή τουρκική θα είναι “*Giden okula?*”. Στην κυπριακή τουρκική δηλαδή δεν χρησιμοποιείται το ερωτηματικό μόριο “*mu*”, το ρήμα μπαίνει στην αρχή της πρότασης, ενώ ο συγκεκριμένος ενεστωτικός χρόνος που σχηματίζεται με το επίθημα *-iyor* δεν χρησιμοποιείται.

Διαφορές ανάμεσα στην πρότυπη τουρκική και την κυπριακή τουρκική υπάρχουν και στη φωνολογία. Σε αρκετές λέξεις, η κυπριακή τουρκική έχει [b d g] εκεί που η πρότυπη τουρκική έχει [p^h t^h k^h]. Για παράδειγμα, η λέξη για την πατάτα είναι “*patates*” στην πρότυπη και “*badadez*” στην κυπριακή τουρκική, ενώ η λέξη για το «εύκολος» είναι “*kolay*” στην πρότυπη και “*golay*” στην κυπριακή τουρκική. Η κυπριακή τουρκική διατήρησε το σύμφωνο [ɣ] ενώ η πρότυπη τουρκική δεν το προφέρει πια (αλλά συνήθως κάνει το προηγούμενο φωνήεν να γίνει μακρό). Για παράδειγμα, η λέξη για το βουνό προφέρεται [da:] στην πρότυπη και [daɣ] στην κυπριακή τουρκική. Επιπλέον, η κυπριακή τουρκική διατηρεί το υπερωικό ρινικό σύμφωνο [ŋ] της παλαιάς τουρκικής (το οποίο έχει χαθεί στην πρότυπη τουρκική): π.χ. “*naraŋ?*” (“τι κάνεις;”).

Έντονες διαφορές ανάμεσα στην πρότυπη τουρκική και την κυπριακή τουρκική υπάρχουν και στο επίπεδο του λεξιλογίου. Για παράδειγμα οι λέξεις για το «σελοτέιπ» και «κάγκελο» είναι “*koli bandı*” και “*bahçe kapısı*” στην πρότυπη τουρκική, ενώ στην κυπριακή τουρκική είναι “*cellattin*” και “*gancelli*” (δάνεια από τη λέξη *καντζέλλιν* της κυπριακής ελληνικής).

4. Γκουρμπέτικη/Κουρπέτικα

Η γκουρμπέτικη γλώσσα (γνωστή ως κουρπέτικα) είναι η γλώσσα των Τουρκοκύπριων Ρομά (γνωστών και ως Γκουρμπέτες/Κουρπέτες). Τη γλώσσα τους οι ίδιοι ονομάζουν *Gurbetca*, δηλαδή η γλώσσα των *Gurbet*, όπως αυτοπροσδιορίζονται. Οι Κουρπέτες, οι οποίοι αριθμούν κάτω από 2000, παλαιότερα ζούσαν ως νομάδες, αλλά πρόσφατα άλλαξε ο τρόπος ζωής τους και οι περισσότεροι ζουν στην Αμμόχωστο, στο Τρίκωμο, στη Μόρφου, στη Λεμεσό και Πάφο.

Όπως προαναφέρθηκε, οι Κουρπέτες μιλούν κυρίως κυπριακή τουρκική, κάποιοι και κυπριακή ελληνική, ενώ μιλούν επίσης και την κουρπέτικη. Η κουρπέτικη είναι μια μυστική γλώσσα, αφού λόγω του κοινωνικού στίγματος δεν τη μιλούν μπροστά από μη Κουρπέτες. Η κουρπέτικη έχει ως βάση τη ρομανές και έχει δεχθεί επιρροές από κουρδική, αραβική, περσική και κυρίως από την κυπριακή τουρκική προς την οποία οι ομιλητές της κουρπέτικης μετακινούνται γλωσσικά.

5. Κυπριακή Αραβική

Η κυπριακή αραβική είναι γνωστή με διάφορα ονόματα, όπως *κυπριακή μαρωνιτική αραβική* καθώς και *sannia* (λέξη που στην κυπριακή αραβική σημαίνει “η γλώσσα μας”). Ομιλείται από μερίδα της μαρωνιτικής θρησκευτικής κοινότητας συγκεκριμένα από το χωριό Κορμακίτης. Παρουσία Μαρωνιτών στο νησί υπάρχει ήδη από τον 8ο αι. με κυριότερο μεταναστευτικό κύμα τον 12ο αι.

Η κυπριακή αραβική είναι μια γλώσσα κυρίως προφορικής παράδοσης η οποία ήταν μέχρι πρόσφατα χωρίς σύστημα γραφής. Μια σειρά από ιστορικές, πολιτικές, δημογραφικές και κοινωνικές εξελίξεις (προσφυγοποίηση, αστικοποίηση, μικτοί γάμοι κ.λπ.), εμπόδισαν τη διατήρησή της ως μητρικής γλώσσας και ως γλώσσας ενδοκοινοτικής επικοινωνίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα σήμερα να υπάρχουν μόνο 900–1000 ομιλητές της κυπριακής αραβικής (διαφόρων ικανοτήτων) και ως εκ τούτου περιλαμβάνεται ως σοβαρά απειλούμενη γλώσσα στον Άτλαντα γλωσσών που βρίσκονται σε κίνδυνο της UNESCO.

Τον Νοέμβριο του 2008 η Κυπριακή Δημοκρατία αναγνώρισε την κυπριακή αραβική ως μία από τις δύο μειονοτικές της γλώσσες. Έτσι, από το 2013 υλοποιούνται έργα από την Κυπριακή Δημοκρατία με σκοπό την καταγραφή, προστασία και αναβίωση της γλώσσας.

Η κυπριακή αραβική παρουσιάζει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που οφείλονται στο αραμαϊκό της υπόστρωμα, την απομόνωσή της από άλλες αραβικές ποικιλίες και στην επαφή με την κυπριακή ελληνική κυρίως και σε μικρότερο βαθμό με την κυπριακή τουρκική. Παρουσιάζει χαρακτηριστικά που έχει διατηρήσει στο πέρασμα των αιώνων, όπως τη λέξη *fantús* (“πρόσωπο”) η οποία έχει ρίζα από τα αρχαία αιγυπτιακά.

Πέρα από τον συντηρητικό της χαρακτήρα, η κυπριακή αραβική παρουσιάζει επίσης νεωτερισμούς λόγω γλωσσικής επαδής. Για παράδειγμα, ενώ η λέξη για το “σπίτι” είναι “*payt*”, το υποκοριστικό είναι “*paytúy*”, το οποίο σχηματίζεται με την υποκοριστική κατάληξη από την κυπριακή ελληνική (πρβλ. σπίτιν ~ σπιτούν στην κυπριακή ελληνική). Πέρα από μορφολογικές καταλήξεις, η κυπριακή αραβική δανείστηκε και φωνολογικούς κανόνες από την κυπριακή ελληνική. Για παράδειγμα, ενώ ο πληθυντικός για τα “ρούχα” πρέπει να ήταν κάποτε */θje:p/, η λέξη στην κυπριακή αραβική είναι “*θkyep*”, κάτι που ακολουθεί τον κανόνα της κυπριακής ελληνικής που θέλει το ημίφωνο /j/ να τρέπεται σε [k] μετά από /θ/ (πρβλ. παραμύθια > παραμύθκια).

Τέλος, επιρροές από την κυπριακή ελληνική έχει δεχθεί και στο επίπεδο του λεξιλογίου. Για παράδειγμα, η κυπριακή αραβική έχει δανειστεί τη λέξη «μωρόν» ως “morós”. Σε άλλες περιπτώσεις, δανείστηκε τη συμφωνική ρίζα παρά ολόκληρη τη λέξη: για παράδειγμα, η λέξη «ποταμόν» πέρασε ως “ραδρύν” (μέσω μιας αμάρτυρης μορφής “ratmún”) στην κυπριακή αραβική.

6. Δυτική Αρμενική

Η δυτική αρμενική, η οποία ονομάζεται «Արեւմտահայերէն» (Arevmdahayeren), είναι μία από τις δύο πρότυπες μορφές της αρμενικής γλώσσας. Η αρμενική αποτελεί ξεχωριστό κλάδο των ινδο-ευρωπαϊκών γλωσσών, η ιστορία της οποίας διαιρείται ως εξής:

3000 π.Χ. – 405 μ.Χ.: πρωτο-αρμενική (προ-αλφαβητική περίοδος)
 405 μ.Χ.: δημιουργία αρμενικού αλφαβήτου από τον Mesrop Mashtots (βασισμένο στο ελληνικό αλφάβητο)
 405 – 1100 μ.Χ.: κλασική αρμενική
 1100 – 1700 μ.Χ.: μέση αρμενική
 1700 μ.Χ. – σήμερα: σύγχρονη αρμενική
 ανατολική αρμενική: επίσημη της Αρμενίας
 δυτική αρμενική: αρμενική διασπορά

Όσον αφορά τις δύο πρότυπες μορφές της αρμενικής, η δυτική αρμενική είναι βασισμένη στην ποικιλία της Κωνσταντινούπολης και ομιλείται από τους Αρμένιους της Διασποράς· η ανατολική αρμενική είναι βασισμένη στην ποικιλία του Γερεβάν και ομιλείται από Αρμένιους της Αρμενίας, της Γεωργίας του Ιράν, και (ως το 2023) του Ναγκόρνο Καραμπάχ. Διαφορές ανάμεσα στη δυτική και ανατολική αρμενική εντοπίζονται στο λεξιλόγιο, τη φωνολογία, τη μορφολογία, και την ορθογραφία.

Η δυτική αρμενική προτυποποιήθηκε το 1870–1880 μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία από την ανάγκη συγγραφέων και μεταφραστών για μια κοινή γλώσσα βασισμένη στην προφορική γλώσσα των Αρμενίων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έτσι γράφτηκαν στη δυτική αρμενική λογοτεχνικά έργα και άλλα βιβλία, ενώ πλέον διδάσκεται στα σχολεία. Μετά το 1950 τα κέντρα εκδόσεως βιβλίων και διδακτικών εγχειριδίων της δυτικής αρμενικής έγιναν η Σύρια και ο Λίβανος.

Την 1η Δεκεμβρίου 2002, η Κυπριακή Δημοκρατία αναγνώρισε τη δυτική αρμενική ως μειονοτική της γλώσσα στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Χάρτη των Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών. Λόγω της διασποράς των ομιλητών της δυτικής αρμενικής, η Unesco, τη χαρακτήρισε το 2010 ως απειλούμενη γλώσσα.

7. Η κυπριακή νοηματική γλώσσα

Τέλος, πέρα από τις φωνούμενες γλώσσες, στην Κύπρο υπάρχει και η κυπριακή νοηματική γλώσσα. Η γλώσσα αυτή αναπτύχθηκε με φυσικό τρόπο τη δεκαετία του 1950 όταν Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι κωφοί φοίτησαν μαζί για πρώτη φορά σε σχολείο Κωφών. Στην εξέλιξή της, η κυπριακή νοηματική δανείστηκε λεξιλόγιο κυρίως

από ελληνική, γαλλική, και αμερικανική νοηματική. Το 2006 αναγνωρίστηκε από την Κυπριακή Βουλή ως η γλώσσα της κοινότητας των κωφών.

8. Εν κατακλείδι

Αυτό το άρθρο έδειξε πως η πολυπολιτισμικότητα και η πολυγλωσσία στη νήσο Κύπρο δεν είναι μόνο χαρακτηριστικά παλαιότερων εποχών, αλλά ένα διαχρονικό χαρακτηριστικό του νησιού, όπου σήμερα συνυπάρχουν η κυπριακή νοηματική γλώσσα μαζί με διαφορετικές οικογένειες φωνούμενων γλωσσών: την ινδοευρωπαϊκή, την αφρο-ασιατική, και την τουρκική καθώς πλέον και γλωσσών από άλλες οικογένειες χάρη στους πληθυσμούς με μεταναστευτική ή προσφυγική βιογραφία.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Armostis, S., & Karyolemou, M. (2023). Contact-Induced Change in an Endangered Language: The Case of Cypriot Arabic. *Languages*, 8(1), 1–10.
- Borg, A. (1984). Kormakiti Arabic: phonological notes and texts. *Journal of Arabic Linguistics*, 13, 68–85.
- Frangeskou M., & Hadjilyra, A.-M. 2012. *Οι Μαρωνίτες της Κύπρου* [The Maronites of Cyprus]. Nicosia: Press and Information Office, Republic of Cyprus.
- Hadjioannou, X., Tsiplakou, S., & Kappler, M. (2011). Language policy and language planning in Cyprus. *Current Issues in Language Planning*, 1–67. London: Routledge.
- Ioannidou, E. (2007) “This ain’t my language miss”: The use of the Cypriot dialect and Standard Modern Greek in a typical classroom interaction. In A. Papapavlou & P. Pavlou (eds), *Sociolinguistic and Pedagogical Dimensions of Dialects in Education* (pp. 165–191). Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Ioannidou, E., & Sophocleous, A. (2010). “Now, is this how we are going to say it?” Comparing teachers’ language practices in primary and secondary state education in Cyprus. *Linguistics and Education*, 21(4), 298–313.
- Karyolemou, M. (2007). Reproduction and innovation of communicative patterns in a former-‘diglossic’ community. In *Reproduction and Innovation in Language and Communication in different Language Cultures / Reproduktionen und Innovationen in Sprache und Kommunikation verschiedener Sprachkulturen*, edited by Rudolf Muhr (pp. 39–56). Vienna: Peter Lang Verlag.
- Katsoyannou, M., Papapavlou, A., Pavlou, P., & Tsiplakou, S. (2006). Διδιαλεκτικές κοινότητες και γλωσσικό συνεχές: η περίπτωση της κυπριακής [Bidialectal communities and the linguistic continuum: the case of Cypriot]. In M. Janse, B. Joseph, & A. Ralli (eds), *Proceedings of the 2nd International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory* (pp. 156–171). Patras: University of Patras.
- Pavlou, P. (2004). Greek dialect use in the mass media in Cyprus. *International Journal of the Sociology of Language*, 168 [The sociolinguistics of Cyprus I: Studies from the Greek sphere], 101–118.
- Pelekani, C. (2018). *Gurbetties and their language Gurbetcha* [Unpublished PhD thesis]. Nicosia: University of Cyprus.

- Sivas, E. (2004). Κοινωνιογλωσσική περιγραφή της αστικής κοινότητας της Κύπρου. Συνεπαγωγική ιεράρχηση των στοιχείων. [Sociolinguistic description of the urban community of Cyprus. Consequential hierarchy of the linguistic features]. *Proceedings of the 24th Annual Meeting of the Linguistics Department of the Aristotle University of Thessaloniki* (pp. 634–644).
- Tsiplakou, S., Papapavlou, A., Pavlou, P., & Katsoyannou, M. (2006). Levelling, koinéization and their implications for bidialectism. In F. Hinskens (ed.), *Language Variation – European Perspectives* (pp. 265–276). Amsterdam: John Benjamins.